

Století dítěte a práva dítěte

Antonín Bůžek

Abstrakt příspěvku:

Příspěvek se zabývá problematikou práv dítěte v mezinárodních dokumentech a aktivitách. Ženevskou deklarací práv dítěte Společnosti národů z roku 1924, Deklarací práv dítěte OSN z roku 1959, Mezinárodním rokem dítěte 1979 a v témže roce vzniklou mezinárodní nevládní organizací Defence for Children International (DCI), na něž navazuje odborná pracovní skupina, kterou vedl profesor Adam Łopatka z Polska, završující přijetím Úmluvy o právech dítěte OSN z roku 1989. A to i v souvislosti s Chartou OSN z roku 1945, se vznikem Mezinárodního dětského fondu neodkladné pomoci OSN v roce 1946, který od roku 1953 nese název Dětský fond OSN (UNICEF), a také Všeobecnou deklarací lidských práv OSN z roku 1948, jakožto nezávazného dokumentu obsahujícího nejznámější katalog lidských práv.

Před více než sto lety „švédská bojovnice za spravedlivější společnost, za práva žen a dětí, Ellen Keyová (1849-1926), vydala roku 1900 svou památnou burcující knihu „Barnets arhundrade“ (Století dítěte), angl. vyd. z roku 1909 „The Century of the Child“, ve které proklamovala právo na dětství pro každé dítě. Uvědomovala si nerovné postavení většiny dětí tvář v tvář společnosti, kde platila především práva silnějších, a k těm dětem zpravidla nepatřily. Často byly předčasně zaměstnávány námezdní prací za nepatrný výdělek, a i pokud navštěvovaly školu, byly její metody namnoze necitlivé a poskytovaly málo radosti z učení, které místo aby uspokojovalo přirozenou zvědavost dětí, spíše ji potlačovalo stereotypním drilem a represivní kázní. Keyová však byla optimistka a věřila v pokrok ve společnosti i ve výchově. Věřila, že nové století bude spravedlivější a vylíčila, jak by si v něm představovala novou výchovu, respektující dítě jako osobnost sui generis, s vlastními charakteristickými rysy, jež vyžadují specifický přístup psychologický a výchovný“. (Cipro, 2000, s. 15) Poznáním dítěte se můžeme oprostít od těch přístupů k němu, které způsobují bolestné situace fyzického i psychického týrání. Z dnešního pohledu lze snad říci, titul století dítěte byl do velké míry prorocím, protože do rámce století dítěte se sice podařilo významné dokumenty k právům dítěte se vztahující zakomponovat, ale zcela je naplnit se nepodařilo.

Dvacátému století předchází století, též zvané století techniky. To přináší Evropě a světu nejen rozvoj vědy a vědeckých specializací, ale také filozofie a pedagogiky, literatury, malířství, sochařství, architektury a hudby. Neopomínáme přitom reformní pedagogické hnutí, výrazně se projevující v první polovině dvacátého století. V Rakousko-Uhersku se politický život na přelomu 19. a 20. století stále více komplikoval. Problémy nutné demokratizace veřejného života se neřešily, občanské svobody neexistovaly, problémy sociální i národnostní se prohlubovaly, militarismus vzrůstal. Do počátků dvacátého století spadá i největší politická událost, kterou byla I. světová válka. A to i s jejími poválečnými územními a hospodářskými poměry. Převrátěm dne 28. října 1918 získal český národ znovu po staleté porobě svou národní nezávislost a došlo také k osvobození Slováků od Maďarského útlaku. Ve prospěch dítěte v tíživém sociálním postavení, k jeho kulturnímu a mravnímu povznesení, v Praze pracuje Přemysl Pitter se svými dětem oddanými spolupracovníky v Milíčově domě na Žižkově. Dítětem, studiem duševního i tělesného vývoje dítěte se mezi dvěma válkami v ČSR zabýval Zemský pedagogický ústav v Praze. Obsahem a zaměřením výzkumné činnosti na

tělesný a duševní vývoj dítěte, sociální poměry dětí, vady, způsoby výchovy, tedy všestranný výzkum dětí. (Pech, 1937, s. 322)

Poválečná situace v Evropě po první světové válce vyvolala potřebu obhajoby práv dětí. Protože na mnoha místech dětem přinesla zbídačení, vyvolala ve Velké Británii kampaň solidarity s dětmi v hnutích za práva žen. A tak v roce 1919 v květnu vzniká organizace „Save of Children“ (Chraňte děti) v Londýně a o něco později ve Švédsku s názvem Rädde Barnen. (Haškovec, 2000) Adam Lopatka (2000) upozorňuje na rok 1920, kdy vzniká Mezinárodní svaz pomoci dětem (MSPD), jako nestátní mezinárodní organizace. Největší zásluhu na utvoření této organizace měla Angelina Englantyne Jebb. Z její iniciativy generální rada MSPD v únoru 1923 přijala **Deklaraci práv dítěte**, zvanou **Ženevská deklarace**. Tuto deklaraci pak v roce 1924 přijala Liga národů (na Shromáždění Společnosti národů, tj. Ligy národů, *angl. League of Nations, franc. Société des Nations*). Tehdy poprvé v dějinách mezinárodního společenství proklamovalo (deklarovalo) práva dítěte. Deklarace nebyla pro státy zavazujícím aktem mezinárodního práva. Měla však velký význam historický, morální i politický. Byla reakcí mezinárodního společenství na utrpení a veškerá příkoří dětí v době první světové války. Deklarace stvrzuje, že lidská společnost musí dítěti dát vše nejlepší. Tím byla vyjádřena potřeba specifického dokumentu, který by zajišťoval zvláštní lidská práva a potřeby dítěte. Thomas Hammaberg (1992), mezinárodně uznávaný expert v oboru lidských práv, uvedl, že lidské zacházení s dětmi se tak dostalo z prostoru pedagogického myšlení do oblasti humanitárního a politického boje za jejich práva. (*Pozn. V Ženevské společnosti národů, která měla dbát o mírové uspořádání mezinárodních vztahů, o rovnováhu mocenských sil, o řešení sporů jednáním, velkou aktivitu vyvíjel Edvard Beneš jako ministr zahraničí Československa.*)

Liga národů také vytvořila Výbor péče o dítě, do kterého vstoupili představitelé zemí (států), a také s hlasem poradním delegáti různých nestátních organizací a experti. Výbor se zabýval problémy ochrany a tělesného rozvoje dítěte, sociální péčí o dítě. Jakož i zásadami intelektuálního a morálního rozvoje dítěte. Dědictví Ligy národů v oblasti práv dítěte přejala později vzniknuvší Organizace spojených národů.

Ženevská deklarace dětských práv (1924)

Deklarace byla schválena Mezinárodní unií pomoci dětem (Union Internationale de Secours aux Enfants) 23.2.1923 a přijata na 5. zasedání Ligy národů v Ženevě 20.9.1923. Její vyhlášení je datováno rokem 1924.

Touto deklarací dětských práv muži i ženy všech národností uznávají, že lidstvo musí dát dítěti všechno, co má nejlepšího, potvrzují své povinnosti bez ohledu na rasu, národnost a vyznání.

- I. Dítěti se musí poskytnout možnost normálního fyzického i duševního rozvoje.
- II. Dítě hladové musí být nakrmeno, dítě nemocné ošetřeno, dítě zaostalé náležitě vzděláváno, dítě zbloudilé obráceno na správnou cestu, sirotek a dítě opuštěné vzato do péče a podporováno.
- III. Dítěti se v době ohrožení musí poskytnout pomoc před ostatními.
- IV. Dítě musí být připraveno k vydělávání si na živobytí a zabezpečeno proti veškerému vykořisťování.
- V. Dítě musí být vychováno ve víře, že jeho nejlepší vlastnosti by měly být poskytnuty spolubratrům.

Deklarace je apelem k dobré vůli, prosbou o pochopení.
(Janovský, 1986, s. 181-182)

Společnost postihuje následně trojí světová krize, zemědělská, průmyslová a peněžní se sociálními důsledky. Liga národů, mezinárodní společenství, krize nezvládlo, otrěsení přineslo značný vzrůst nezaměstnanosti, zachvátivší celou Evropu a Ameriku. Na scénu vstupuje Mussoliniho Fasci di combattimento (1919) a od roku 1922 se v Itálii fašismus stává pojmem. Do řízení Německa v roce 1933 nastupuje A. Hitler a s ním se rozvíjí německý nacionalismus. Německo v roce 1933 vystupuje ze Společnosti národů. Československo citelně zasahuje Mnichovská dohoda a posléze vznik Protektorátu Čechy a Morava. Na Slovensku se utvořil Slovenský štát. Veškeré úsilí o rozvoj školství i pedagogické teorie přerušila šestiletá fašistická okupace, která pro naši společnost měla neblahé důsledky i včetně germanizačních tendencí. Druhá válečná tragedie zasahuje svět ve dvacátém století v podobě II. světové války se všemi tragickými důsledky. Dětem židovským a německým organizuje pomoc opět Přemysl Pitter v akci „zámky“. Aktivitu jiných ve prospěch dětí lze doložit (Oskar Schindler, Nicholas Winton, Janusz Korczak a další). Po 2. světové válce se i u nás začalo s obnovou země a jejího školství. Důležitým činem bylo zřízení výzkumného ústavu J. A. Komenského a jeho pobočky v Brně na základě dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1945. A to se zaměřením na vědecké výzkumné práce v oboru výchovy a vyučování, jehož výsledky budou přispívat školské praxi. Nemám ambice na tomto místě hodnotit vývoj v ČSR a ČSSR zejména v letech 1948 až 1989. O hnutí za práva dítěte se v Československu téměř nevědělo ani veřejně nehovořilo. Zřejmě nebyly podmínky a podpora státu k tomu, aby se zájmy dětí a dětství obhajovaly. Iniciativy se chopily dvě skupiny odborníků: dětské psychologové a dětské lékaři. Pedagogové stáli stranou, byli ve své většině zmanipulováni. (Haškovec, 1999, s. 25-26) Teprve po listopadu 1989 se v naší společnosti aktivizují a s iniciativou přicházejí odborníci, i pokud jde o práva dětí, postupně vznikající nestátní organizace. Významnou úlohu sehráli pracovníci Pedagogického ústavu J. A. Komenského (PÚ JAK) v Praze. V týmu, kde pracovali Helena Hejlová, Jiřina Dědečková a Jiří Haškovec přeložili z angličtiny a francouzštiny materiály související s Úmluvou o právech dítěte, včetně jejího textu a komentáře, jakož i dalších mezinárodních dokumentů, které PÚ JAK ČSAV v roce 1991 vydal pod názvem *Dětská práva dokumenty a informační materiály o ochraně dětí*. Nutno poznamenat, že tento materiál byl distribuován do škol pro potřeby výuky. (Poznamenávám, že jsem se tehdy s tímto materiálem jako učitel občanské nauky na základní škole setkal, a do vyučování jsem dětská práva implementoval. Odtud vede moje cesta do významné, složité a pro děti tolik potřebné oblasti práv dítěte.) Další materiály k výuce právům dítěte na sebe nenechaly dlouho čekat.

Ještě druhá světová válka úplně neskončila a už 26. června 1945 v San Francisku byla podepsána Charta OSN, základní dokument Organizace spojených národů, která oficiálně vznikla 24. října 1945 po ratifikaci většiny signatářských zemí. Charta OSN otevírá též otázku práv dítěte. Na to pak dne 10. ledna 1946 bylo v Londýně za účasti 51 států zahájeno první valné shromáždění Organizace spojených národů, jehož předsedou byl zvolen belgický zahraniční ministr Paul Spaak, generálním tajemníkem se později stal norský delegát Trygve Lie.

Dne 11. listopadu 1946 Valné shromáždění OSN potvrdilo vznik Mezinárodního dětského fondu neodkladné pomoci (United Nations International Children's Emergency Fund) pro pomoc dětem, postiženým druhou světovou válkou. Přijímá princip, že „dětí si zaslouží zvláštní pozornost“. Od roku 1953, již pod názvem UNICEF (United Nations Children's Fund) se stal trvalou součástí Organizace spojených národů, specializovanou na programovou pomoc strádajícím dětem. Hlavní ústředí UNICEF sídlí v New Yorku. Český výbor pro

UNICEF byl ustanoven v roce 1991 jako národní, nevládní, dobrovolná organizace, reprezentující a svojí činností podporující zájmy Dětského fondu-UNICEF v České republice. Zejména podporu naplňování dětských práv. (www.unicef.cz) Dětský fond OSN (UNICEF) je v rámci OSN jediným orgánem speciálně pověřeným ochranou dětských práv, se zasazuje o dodržování závazku, k němuž se státy přihlásily podpisem Úmluvy o právech dítěte. Každoročně umírají miliony dětí kvůli podvýživě a nemocem. Bezpočet dalších se stává obětí válek a extrémních forem zneužívání.

V lednu 1947 začala pracovat komise OSN, která měla sestavit dokument o lidských právech, s nímž by souhlasili všichni členové Organizace spojených národů. Byly to dva roky schůzek, výměny a prosazování názorů, různých dodatků a množství hlasovacích kol než dokument vznikl. Komise v něm uvedla seznam lidských práv, na která mají nárok všichni lidé na celém světě, muži, ženy a tedy i děti. Dokument pod názvem Všeobecná deklarace lidských práv (The Universal Declaration of Human Rights) dne 19. prosince 1948 v Paříži v paláci Chaillot přečetla paní Eleanor Rooseveltová, vdova po bývalém prezidentovi Franklinovi D. Rooseveltovi, jakožto předsedkyně komise pro lidská práva při OSN. Od té doby byla Všeobecná deklarace lidských práv, coby první mezinárodní dokument, v němž byl výraz „lidská práva“ použit, přeložena do více než dvou set jazyků a stala se inspirací pro tvorbu katalogu lidských práv v mnoha zemích. Vydobyla si v průběhu desetiletí neformální označení „Mezinárodní ústava lidských práv“ a dnes je za součást mezinárodního práva považována a její text je dodnes shledáván potřebným a inspirativním. V budově OSN před vchodem do jednacího sálu Valného shromáždění jsou na tmavozelené desce vyrytá slova latinskoamerického básníka, spisovatele a myslitele José Martího (1853 – 1895, Kuba): „*Je-li narušeno právo jednoho člověka, práva všech lidí jsou v nebezpečí.*“ (Pozn. autora příspěvku: domnívám se, že stejný význam tato slova básníka mají i pro dítě jako člověka.)

Organizace spojených národů pověřila agendou prosazování, obhajoby a dohledu nad dodržováním lidských práv Ekonomickou a sociální radu a při ní ustavený Výbor pro lidská práva. Jedním z nejtěžších problémů je překonání různých diskriminujících překážek mezi lidmi, které vedou k znevýhodněnému postavení celých skupin lidí, ať jde o ženy, děti, postižené tělesně i duševně, menšiny, uprchlíky, původní domorodé obyvatelstvo a řadu dalších ohrožených skupin. Proto Valné shromáždění OSN brzy přechází od nezávazných deklarací k mezinárodně právně závazným normám jako jsou pakty a úmluvy, které státy ratifikují a přijímají do svých právních řádů. Po přijetí dvou Úmluv, z nichž jedna je přímým důsledkem druhé světové války (Úmluva o prevenci a trestání zločinu genocidy – r. 1948) a druhá důsledkem vzniku „studené války“ (Úmluva o postavení uprchlíků – r. 1951) byl přijat další významný dokument Deklarace práv dítěte.

Deklarace práv dítěte, přijatá jednomyslně XIV. Valným shromážděním OSN dne 20. listopadu 1959. I když tomu předcházely diskuse. Představitelé Spojeného Království a Spojených států deklaraci při jejím zpracování vytýkali nedostatek stručnosti a jasnosti, kdežto představitelé Sovětského svazu ji chtěli mít specifičtější, podrobnější, a také aby obsahovala návody, jak ji do života uvádět. Při projednávání preambule Itálie navrhovala, aby ochrana života byla dítěti zajištěna od početí, to naráželo na odpor zemí, kde je za určitých podmínek možné umělé přerušování těhotenství.

Deklarace jako doporučení členským státům v deseti zásadách shrnuje základní práva a potřeby dětí nutné k tomu, aby se vyvíjely ve zdravé a rozumné lidi. Deklarace práv dítěte z roku 1959 se v preambuli odvolává (v pořadí) na Chartu OSN (1945), Všeobecnou deklaraci lidských práv (1948) a na Ženevskou deklaraci práv dítěte z roku 1924. Zdůvodňuje, že dítě

pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a zvláštní právní ochranu před narozením a po něm a že lidstvo je povinno dát dětem to nejlepší, co jim může dát, aby děti mohly prožít šťastné dětství, užívat práv a svobod (v Deklaraci uvedených) ku prospěchu vlastnímu i prospěchu společnosti a vyzývá rodiče, muže i ženy a dobrovolné organizace, místní úřady a vlády zemí, aby uznali tato práva a snažili se dosáhnout cestou zákonodárných a jiných opatření prováděných postupně deseti (následujícími) zásadami. Dalších třicet let uběhlo, než Valné shromáždění OSN přijalo *Úmluvu o právech dítěte*, jako mezinárodní právní dokument závazný pro státy, které k ní přistoupily a ratifikovaly ji. Vyhlášení Deklarace práv dítěte OSN v roce 1959 v Československu ovlivnilo přijetí Zákona o rodině č. 94/1963 Sb., ze dne 4. prosince 1963, což byl významný zákonodárný akt. Jde o zákon, který se v kontextu zabývá dítětem a jeho postavením v rodině, pěstounskou péčí, osvojením a opatrovnictvím.

Dále je nutné připomenout 21. prosinec 1976, kdy OSN prohlásila, že rok 1979 bude Mezinárodním rokem dítěte. Programem mělo být hledání cesty ke zlepšení osudu dítěte a obrácení pozornosti států, společnosti i mezinárodních organizací na speciální potřeby dítěte. Roli animátora Mezinárodního roku dítěte plnil UNICEF. Již na počátku roku 1978 bylo Polsko iniciátorem Úmluvy o právech dítěte. Tehdy polská vláda předložila Komisi práv člověka OSN projekt Úmluvy a požádala o pověření řízení a zpracování konvence do denního programu komise. To byla do této doby nejdůležitější iniciativa Polska v oblasti lidských práv. Též je nezbytné na tomto místě připomenout, že v roce 1979 vznikla v Ženevě Defence for Children International (DCI), aby pokračovala v aktivitách Mezinárodního roku dítěte rozvíjených ve prospěch dětí.

Podotýkám, že již v letech 1918 – 1939 v Polsku se vytvořila koncepce dětství, která vychází z přesvědčení, že dítě je autonomní člověk mající speciální potřeby, zájmy i práva. Dítě není pouze objektem péče a starostlivosti, ale rovněž subjektem, osobností s jehož zájmy a právy je nutné počítat. Hlavním představitelem této nové koncepce dětství byl Janusz Korczak, lékař, spisovatel, filozof a vychovatel. (Łopatka, 2000)

A tak při příležitosti dvacátého výročí přijetí Deklarace práv dítěte a Mezinárodního roku dítěte začala pracovní skupina ustanovená Komisí pro lidská práva OSN projednávat návrh polského právníka Adama Łopatky o uzavření mezinárodní Úmluvy o právech dítěte. Tento dokument měl být na rozdíl od deklarace závazný pro všechny státy, které ho podepíší.

Úmluva o právech dítěte

Přesně třicet let po druhé deklaraci práv dítěte byla dne 20. listopadu 1989 Valným shromážděním OSN **Úmluva o právech dítěte** (The Convention on the Rights of the Child) jednomyslně přijata. V platnost vstoupila na základě svého článku 49, odst. 1 dne 2. září 1990. Na světovém summitu pro děti v New Yorku 30. září 1990 se k Úmluvě přihlásila i tehdejší Česká a Slovenská federativní republika podpisem prezidenta republiky Václava Havla. U nás Úmluvu ratifikovalo 7. ledna 1991 Federální shromáždění a 6. února 1991 nabyla účinnosti jako normativně právní akt velmi vysoké právní síly. Byla vyhlášena ve sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb. V roce 1993 (po rozdělení Československa) tento závazek převzala Česká republika. Úmluva je, jako všechny ostatní ratifikované dokumenty o lidských právech, nadřazena národním zákonům. Úmluvu o právech dítěte z členských států v OSN neratifikovalo jen Somálsko (přetrvávající občanská válka) a USA (argumentují, že práva dětí jsou nadřazena právům jejich rodičů). ***Úmluva o právech dítěte zakotvuje etické zásady a mezinárodní normy chování vůči dětem.***

Obsah *Úmluvy o právech dítěte* tvoří preambule, která uvádí základní podmínky, východiska a směrnice pro jejich uplatňování a 54 článků (ustanovení) rozdělených do tří částí.

Články 1 – 41 obsahují soubor lidských práv dítěte, zahrnující práva občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní.

Články 42 – 45 se zaměřují na plnění Úmluvy jednotlivými účastnickými státy, na jejich posuzování a hodnocení nezávislým Výborem pro práva dítěte OSN.

Články 46 – 54 stanoví podmínky, za nichž Úmluva vstupuje v platnost; týkají se ratifikace, přistoupení a vypovězení Úmluvy.

Úmluva o právech dítěte je: směrnicí pro národní legislativu, východiskem státní politiky vůči dětem, základem rozvíjení morálních standardů, nástrojem mezinárodní spolupráce. Úmluva představuje celosvětový program lepšího života budoucích generací v příštím tisíciletí (tj. třetím tisíciletí).

Úmluva o právech dítěte zachovala princip blaha a nejlepšího zájmu dítěte (The Best Interest of Child). Tím se rozumí, že při tvorbě zákonů a všech aktů aplikace práva se má vycházet z principů blaha dítěte a přihlížet k zájmu dítěte (čl. 3). Lze říci, že principy, ochrany, blaha, zájmu a participace dítěte představují onoho „ducha“ Úmluvy, v jehož smyslu je třeba vykládat všechna v ní dále uvedená ustanovení, práva a svobody. K dítěti se má přistupovat jako k subjektu svého rozvoje, i když potřebuje zvláštní podporu a ochranu, aby bylo schopno plně užívat svá práva. Dětství se sentimentálně neidealizuje, dítě se má učit používat svobody, a být zodpovědné. Vychází se z humanistické psychologie, lze vysledovat sebeaktualizační teorii A. H. Maslowa a jeho hierarchické uspořádání potřeb. (Dědečková, Hradečná, 1995)

Naplňování Úmluvy o právech dítěte sleduje desetičlenný výbor pro práva dítěte při OSN. Účastnické státy se zavázaly k podávání zpráv o plnění Úmluvy o právech dítěte v stanovených pravidelných intervalech (nejprve po dvou letech po ratifikaci a poté každých pět let). Výbor se ve své práci opírá i o různé nevládní občanské organizace, které vytvořily Skupinu nevládních organizací se sídlem v Ženevě. Ta připravuje Výboru obvykle materiály ještě před jednáním s vládní delegací. V Evropě tyto nevládní organizace pod vedením anglické *Save of Children* a švédské *Rädda Barnen* vytvořily skupinu koalic, které těsně spolupracují s tou Skupinou nevládních organizací. Významné místo zaujímá DCI (Defence for Children International), která je členem skupiny nevládních organizací pro Úmluvu o právech dítěte (NGO Group for the Convention on the Rights of the Child), jež úzce spolupracuje s Výborem pro práva dítěte OSN.

Lidská práva dítěte, vyplývající z Úmluvy o právech dítěte, mezinárodního dokumentu o dětech a mládeži do 18 let.

Dítě jako každá lidská bytost má svou hodnotu, důstojnost a základní práva. Navíc vzhledem ke svému tělesnému i duševnímu vývoji, bezbrannosti a zranitelnosti potřebuje zvláštní péči, pomoc, ochranu, porozumění a lásku. Tomu odpovídají i práva různého druhu: od základních práv zabezpečujících přežití, rozvoj a ochranu, po práva vyjadřující možnost účasti dítěte na jednání a rozhodování o sobě.

Práva na přežití zaručují zachování života a uspokojování základních potřeb dítěte. Týkají se výživy, bydlení, životní úrovně rodiny, zdravotnické péče, sociálního zabezpečení, zařízení pro děti zaměstnaných rodičů apod.

Práva na rozvoj se týkají harmonického vývoje dětské osobnosti po stránce tělesné, duševní, mravní a společenské. Jde o právo na vzdělání, na hru, na volný čas a o účast v kulturních a uměleckých činnostech, o přístup k informacím, o svobodu myšlení, svědomí a náboženství aj.

Práva na ochranu zajišťují dětem bezpečnost a chrání je před všemi druhy zneužívání, násilí, zanedbávání a vykořisťování. Ochranu potřebují všechny děti, zvláštní pozornost však

vyžadují děti postižené, děti bez rodiny, děti uprchlíků, děti z menšinových skupin a děti žijící v obtížných podmínkách (za války, ve vězení apod.)

Práva na účast zaručují dítěti možnost vyjádřit své názory v záležitostech, které se ho týkají. Je úkolem dospělých, aby názorům dětí věnovali patřičnou pozornost odpovídající jejich věku a úrovni zralosti. Jde o účast při rozhodování o dalším životě dítěte, o ochranu jeho soukromí, o právo na zakládání organizací a účast v nich, a to vždy s ohledem na přípravu dětí na odpovědný život ve svobodné společnosti.

Jde vlastně o konkrétní akcenty jako základní životní podmínky pro výchovu podstatné. Jak je vyjádřilo mezinárodní společenství ve **Světové deklaraci o přežití, ochraně a rozvoji dítěte** v roce 1990 a přijalo coby závazek států. Uvedená práva se vztahují bez výjimky na každé dítě i nezletilou mládež ve věku 0 – 18 let. Je povinností státu chránit je před jakoukoliv formou diskriminace a přijímat potřebná opatření k podpoře jejich práv.

Uplatnění práv chráněných Úmluvou vyžaduje v životě soustředěné úsilí všech: vlád, mezinárodních i národních organizací, soukromých institucí i jednotlivců, rodičů i dětí. Neboť na dětech a mládeži záleží, jak pochopí svá práva a odpovědnost za sebe i budoucnost světa. (www. dci.cz) H. Gmeiner, zakladatel SOS dětských vesniček řekl, že „*všechny děti světa jsou našimi dětmi*“.

K výše uvedenému nutno poznamenat: Každý člověk a tedy i dítě má právo znát svá práva a v jejich duchu jednat. Každý má právo jednat na obranu i ochranu svých práv, a to i za pomoci druhých, zejména jde-li o dítě, které pro svou nezralost takto činit nedokáže. Dítě má být nejen výchovou přivedeno k tomu, aby se stalo odpovědným uživatelem svých práv. U nás vyšla publikace, která se zabývá právním povědomím a vnímáním práva u školních dětí (Jiránek, Kubeš, 2003). V Olomouci vydali *Informatorium (nejen) o právech dítěte* (se zřetelem k otázkám výchovy vzdělávání), autoři Bůžek, Michalík (2000). Další materiály, o kterých v příspěvku nepíšeme, jsou z Nadace Naše dítě.

Dítě se rodí do světa a vrůstá do lidské společnosti, kde je právo. Jde však o to, do jakého právního řádu přichází. Zda právní, politický, ekonomický a kulturní systém je dítěti příznivě nakloněn. Zda vytváří podmínky pro „dobrý život dětí“ (well-being of children) s odpovědností za „kvalitu života dítěte“.

K Úmluvě o právech dítěte se vztahují dva následující významné mezinárodní dokumenty: opční protokoly.

Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů.

Na mezinárodní konferenci DCI pod názvem „Žádné děti za mřížemi – budoucnost dětských práv“ v Betlémě (30. 6. – 2. 7. 2005) vzešlo prohlášení a výzva státům a dalším partnerům k akci – *Betlémská deklarace: Žádné děti za mřížemi.*

Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii.

K Úmluvě o právech dítěte se v ČR vztahuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, z 9. prosince 1999, ale i další právní normy v oblasti práva občanského a rodinného, trestního práva, soudnictví ve věcech mládeže, ústavní a ochranné výchovy a jiné.

Vláda České republiky

Rada vlády pro lidská práva je poradním orgánem vlády ČR pro otázky ochrany lidských práv a základních svobod v jurisdikci České republiky (zřízen 9. prosince 1998).

V **bodě e)** sleduje plnění mezinárodních závazků ČR plynoucích z Úmluvy o právech dítěte. K tomu účelu má **Výbor pro práva dítěte**, který je složen ze zástupců a zástupkyň státních orgánů (ministerstva vnitra, ministerstva práce a sociálních věcí, ministerstva mládeže a

tělovýchovy, ministerstva zdravotnictví, ministerstva spravedlnosti) a občanské a odborné veřejnosti a akademické obce (více na www.vlada.cz).

Občanská sdružení a nevládní organizace v České republice, jež se svou činností vztahují k dítěti a obhajobě jeho práv:

Česká sekce DCI – Sdružení zastánců dětských práv České republiky.

Je dobrovolnou nevládní organizací, která v souladu s českým právním řádem zastupuje zájmy zastánců dětských práv České republiky v mezinárodní nevládní organizaci „Defence for Children International“. Ustavila se na základě statutu DCI a jeho směrnice podle zákona č. 83/1990 Sb. Jako občanské sdružení. Pokračuje v činnosti sdružení České sekce DCI – součást DCI ČSFR, registrovaného MV ČR 19. září 1991. Sídlem sdružení je Praha. Sdružení je právnickou osobou, jedná svým jménem a nese odpovědnost za převzaté závazky. V souladu s Úmluvou o právech dítěte sdružení pokládá za dítě každého lidského jedince, pokud nedovršil 18. rok věku.

Veškerá činnost České sekce DCI se děje za aktivní spoluúčasti dětí a mladých lidí ve spolupráci s organizacemi a parlamenty dětí a mládeže, i když tyto jejich organizace zdaleka ještě nemají takovou formu a váhu, jako podobné v jiných evropských zemích.

Česká sekce DCI od roku 1990 vydala publikace k Úmluvě a dokumenty z jednání VS OSN o dětech. Pravidelně pořádá semináře o Úmluvě o právech dítěte a jejím naplňování v ČR, ze kterých vzešla celá řada podnětů a doporučení pro státní orgány, též formou petic. Na výzvu mezinárodní NGO(non-governmental organization) Group for the Convention on the Rights of the Child, úzce spolupracující s Výborem pro práva dítěte OSN, se česká sekce DCI podílela také na doplňkových zprávách nestátních organizací ke dvěma vládním zprávám pro OSN o plnění Úmluvy o právech dítěte v ČR, jak ukládá účastníkům Úmluvy její článek 44. Příští zpráva za ČR má být Výboru OSN postoupena v roce 2008. Trvalé mnohostranné aktivity DCI v ČR jsou založeny především na dobrovolné činnosti členů a spolupracovníků. Výsledkem vzájemné spolupráce s dalšími občanskými sdruženími působícími v oblasti dětí a jejich práv bylo v roce 1997 vytvoření Aliance nestátních organizací pro práva dětí v ČR (ANO).

ANO – Aliance nestátních organizací – členové:

AMAVET - Asociace pro mládež, vědu a techniku

Centrum integrace dětí

DUHA - Sdružení dětí a mládeže

EPHATA - E(efektivní) P(pomoc lidem s HA(handicapem sluchovým) TA(také vy otevřete jim!)

EAICY - Evropská asociace zařízení pro volný čas dětí a mládeže

FOD - Fond ohrožených dětí

Nadace Naše dítě

Sdružení Linky bezpečí

Sdružení rodičů a přátel dětí

Sdružení SOS dětských vesniček

Sdružení za dodržování práv dětí a rodičů v ČR

Spravedlnost dětem

Společnost sociální pediatrie České lékařské společnosti J. E. Purkyně

Unie katolických žen

Unie rodičů ČR

Unie otců – otcové za práva dětí

Český helsinský výbor

Je členem Mezinárodní helsinské federace a nevládní neziskovou organizací pro lidská práva. Prvotně je registrován v roce 1990. Mezi jeho hlavní oblasti působení mají významné místo práva dětí a výchova k lidským právům.

Amnesty International v České republice

Česká pobočka (AI ČR) byla založena v roce 1991. Je zapojena od svého vzniku do mezinárodních aktivit a její činnost spočívá ve zveřejňování informací o stavu lidských práv a zapojování veřejnosti i úřadů do ochrany lidských práv v ČR i v zahraničí. Též, kromě jiného, realizuje interaktivní vzdělávání k lidským právům ve školách.

Závěrem: „v květnu 2002 se v New Yorku sešli na Zvláštním zasedání Valného shromáždění OSN o dětech nejvyšší představitelé 69 států světa a 190 významných národních delegací, aby projednali, schválili a zavázali se uvádět do života dokumenty zveřejněné pod společným názvem *A World Fit for Children – Svět pro děti*. Jednání bylo – kromě reprezentantů vrcholných orgánů OSN a světově proslulých osobností z oblasti ekonomiky, vědy, kultury a sportu – přítomno též 1700 delegátů nevládních organizací ze 117 zemí a více než 400 dětí a mladistvých, kteří se aktivně účastnili všech hlavních i přidružených jednání“. (Mišurcová, 2002, s. 7)

Dětské fórum 2002 na Zvláštním zasedání Valného shromáždění OSN v New Yorku

Svět pro nás – Poselství Dětského fóra

Výňatek:

Úvod

Jsme děti světa.

Jsme oběti vykořisťování a zneužívání.

Jsme děti žijící na ulici.

Jsme děti ohrožené válkami.

Jsme oběti a sirotci po zemřelých na HIV/AIDS.

Jsme oběti politické, ekonomické, kulturní i náboženské diskriminace a diskriminujícího prostředí.

Jsme děti, jejichž hlasy nejsou slyšeny. Nastal čas, abychom byly respektovány.

Potřebujeme svět, který je vstřícný vůči dětem, protože takový svět je vhodný pro všechny.

.

.

.

Závěr

Jsme děti světa a sdílíme společnou skutečnost bez ohledu na rozdíly prostředí, v němž žijeme.

Jsme jednotni v úsilí učinit svět lepším místem pro všechny.

Nazýváte nás budoucností, ale my jsme také přítomností.

Literatura a použité zdroje:

BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého: 2002.

CIPRO, M. Děti a dospělí. In *Výchova a práva dítěte na prahu tisíciletí*. Sborník příspěvků z 8. konference ČPdS. Brno: KONVOJ, 2000.

DĚDEČKOVÁ, J., HRADEČNÁ, M. *O právech dětí pro učitele*. Praha: Český helsinský výbor, 1995.

HAMMABERG, T. Všeobecná práva dětí. In *Odkaz J. A. Komenského a výchova člověka pro 21. století*. Závěrečný protokol konference. Praha: UK, 1992.

HAŠKOVEC, J. Několik slov úvodem... In *Vybrané kapitoly k 10. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte*. Praha: Česká sekce DCI a MŠMT ČR, 1999.

HAŠKOVEC, J. O pedagogickém smyslu Úmluvy o právech dítěte. In *Výchova a práva dítěte na prahu tisíciletí*. Sborník příspěvků z 8. konference ČPdS. Brno: KONVOJ, 2000.

HEJLOVÁ, H. *Práva dítěte ve vzdělávání – výzva pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2010.

JANOVSKÝ, J. *JANUSZ KORCZAK. LÉKAŘ, PEDAGOG, SPISOVATEL*. Praha: SPN, 1986. Tamtéž (na s.182) je odkaz na periodikum *Péče o dítě*, 1923, č. 5.

JIRÁNEK, T., KUBEŠ, J. *Dítě a dětství napříč staletími*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003.

KOVAŘÍK, J. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, 2001.

ŁOPATKA, A. *Dziecko jego prawa człowieka*. Warszawa: iuris Polskie Wydawnictwo Prawnicze Sp. z o. o., 2000.

PECH, O. *Příruční slovník naučný (pro školskou a učitelskou praxi)*. Praha: Česko-slovenská grafická Unie a.s., 1937.

Mišurcová, V. Úvod. In *Práva dítěte 2001 – 2010 v dokumentech OSN*. Praha: Česká sekce DCI, 2002.

[www. DCI CZ](http://www.dci.cz)

www.unicef.cz

www.vlada.cz

Kontaktní adresa: PhDr. Antonín Bůžek, Ph.D., antonin.buzek@volny.cz